

Suhajda Máté

joghallgató (PTE ÁJK), az ÓNSZ Elméleti-történeti tagozatának tagja

A választójogi szabályozás és az általános választójog kérdése a Magyar Királyságban 1906 és 1918 között

Cikkemhez azért választottam ezt a témát, mert a Monarchia választójogi szabályozása, és az általános választójog hiánya a Magyar Királyságban meghatározó szerepet játszott a felbomlásában. Ezt a kérdést egy korábbi munkámban érintőleg már tárgyaltam, de úgy ítélem meg, hogy további vizsgálódásra érdemes.

E rövid írásomban – fent említett kutatásomra alapozva, azt bővítve – csak a magyar választójogi szabályozást és politikai környezetet szeretném bemutatni, leszűkítve az 1906-1918 közötti időszakra, mert az általam felhasznált (vagy egyébként ismert) irodalom alapján úgy gondolom, hogy különösen ez az időszak az, amikor a küzdelem az általános választójogért, de legalábbis a szabályozás reformjáért kiélesedett, illetve mikor kutatásom szempontjából meghatározó események történtek.

I. A választójogi szabályozás előzményei

Modern értelemben vett választójogról, népképviselétről elsőként az 1848. évi IV. valamint az V. törvénycikkek rendelkeztek. Hazánk lakossága 1848-ban 11,2 millió volt, s körülbelül 800.000 embernek, a lakosság 7,1%-ának volt választójoga (relatívén többnek, mint a korabeli Angliában, Ausztriában, Poroszországban). E törvények megalkotói nem tekintették művüket tökéletes, és befejezett alkotásnak, hanem inkább kezdetnek, amit még tovább kell fejleszteni.

Az 1848. évi V. törvénycikket módosította és kiegészítette az 1874. évi XXXIII. tc., ami november végén került kihirdetésre. Ennek alapján bonyolították le az 1875-1910 között megtartott tíz országgyűlési képviselői választást a Magyar Királyságban, így fontosnak tartom bemutatni e törvényt.¹

Lényeges változtatása a törvénynek, hogy míg a korábbi szabályozás a választói jogosultságot a vagyonra építette, az 1874-es módosítás a befizetett évi adóhoz kötötte, valamint csak azon személyek választhattak a korábbi, 1848 előtti joguk alapján, akik 1848 és

¹ Varga Lajos: Kormányok, pártok és a választójog Magyarországon 1916-1918. Napvilág Kiadó, Budapest 2004. 11–12. o.

1872 között a választói névjegyzékben szerepeltek.

A városi lakosok közül az lehetett választó, akinek három lakrészből álló háza volt, vagy 105 forint évi tiszta jövedelme után házbéradót fizetett, vagy, aki 16 forint tiszta jövedelmet hozó föld után földadót fizetett.

Az ipari, kereskedői tevékenységet folytatók akkor válhattak választópolgárokká, ha évi 105 forint tiszta jövedelem után két éven át fizették az adót. A változás itt abban állt, hogy nem a foglalkozás, hanem az abból származó és rendszeresen fizetett adó szolgált alapul.

A községek lakosaival kapcsolatban a módosítás abban állt, hogy az egynegyed telkes úrbéri birtokcenzust földadócenussá változtatták, a határőrvidéken pedig a tíz kasztrális, másutt a nyolc magyar holdas birtok utáni földadót fizetők, míg Erdélyben a 73-84 forint kataszteri tiszta jövedelem után adót fizetők lettek választók.

A törvény a választójog gyakorlásából kizárta az elszegényedett, gazdálkodni nem tudó nemeseket, az adóhátralékos vagy a magas adót fizetni nem tudó gazdákat, valamint az ipari munkásság jelentős részét, azonban határozottan bővítette a jogosultak körét a köztisztviselői karban.

Az 1875-1910 közötti időszakban egyetlen módosítás történt (1899:XV. tc.), melynek alapján az adóhátralékos választópolgárok visszakapták választójogukat.²

A következő néhány évben a választójog kérdése nyugvópontra került. Az 1905-ös belpolitikai válság hozta ismét felszínre a kérdést.

Huzella Gyula ezévből született írásában „Miért társadalmi szükség az általános titkos szavazati jog?” címmel, sajátos történetfilozófiai és szociológiai megközelítésben, de röviden vizsgálva a kérdést arra a megállapításra jutott, hogy a társadalom megérett a választójog kibővítésére.³

Az említett belpolitikai válságban, a parlamenti támogatottság nélkül működő Fejérváry-kormány és az ellenzéki (a választásokon egyébként győztes) koalíció szembenállásának feloldását egy kompromisszumos megoldás hozta el, amelyet Kristóffy József belügyminiszter javasolt. Kristóffy 1905-ben kidolgozta az általános (írastudó felnőtt férfiakra korlátozódó) választójog és a titkos szavazás bevezetéséhez szükséges tervet, melyhez elnyerte a radikálisok és a Szociáldemokrata Párt támogatását. *„A szociáldemokraták és a nemzetiségi képviselők vezette parlament rémképe elegendő volt ahhoz, hogy kikezdje a koalíció*

² Varga: i. m. 14. o.

³ Huzella Gyula: Miért társadalmi szükség az általános titkos szavazati jog? Laszky Ármin Könyvnyomdája, Nagyvárad 1905. 23. o.

vezetőinek elszántságát”⁴, akik végül 1906-ban megegyezésre jutottak a királlyal. Ez a paktum a választójogi szabályozás reformját is előirányozta, így Andrassy vállalta a feladatot, hogy előkészít egy olyan javaslatot, amely demokratikusként tüntethető fel, egyúttal megőrzi a magyar hegemoniát és visszaszorítja a szocialistákat.

II. Az Andrassy-féle tervezet és a választójogi küzdelem

A tervezet az 1884-es belga választási rendszer mintájára plurális választási rendszert javasolt. A befizetett adó összege és az iskolai végzettség függvényében a választónak egy, kettő vagy három szavazata lehetett. Hogy az írástudatlanokat se zárja ki a szavazásból, a tervezet 12 írástudatlannak egy szavazatot adott, akiket „bizalmi emberük” képviselt. A tervezet szerzőinek számítása szerint a szavazatok 65%-ának a magyar választókra, 16,8%-ának a német választókra, 18,2%-ának pedig más nemzetiségű választókra kellett jutnia. A választók száma így 4 143 607 fő lett volna. A tervezet mindkét oldalról bírálatokat kapott, így az általános választójog hívei egyenlőtlensége és féltékenysége, a konzervatívok a merészsége okán bírálták, aminek eredményeképpen 1908 végén levették a képviselőház napirendjéről.⁵

Csávolszky Lajos szélsőbaloldali újságíró és volt képviselő *Az árulás története* című politikai pamfletjében hevesen bírálta a már említett paktumot, valamint a tervezetet, s mint írta: „Az általános, egyenlő, titkos választójog nem a szocialisták követelése. Ez a korszellem műve.”⁶

Ugyanebben az évben (ti. 1908) „A választójog reformja és a magyarság jövője” címen megjelent művükben Jászi Oszkár, Rácz Gyula, Zsigány Zoltán, – az általános és titkos választójogot a betöltött 24. életévhez és az írni-olvasni tudáshoz kötve –, azt írták: „*Úgy gazdasági, mint kulturális és nemzeti érdekek egyaránt az általános választójog megvalósítását sürgetik (...).*”⁷

E véleménytől teljesen eltérő felfogást képvisel Nagy Miklós, aki a Jogállam c. folyóiratban megjelent egyik cikkében azt írta, hogy az általános, egyenlő (a „titkos” jelzöt nem nevesítve, de ideértve) választójog bevezetése „*ez idő szerint csak azt eredményezné, (...) hogy hazánk lesüllyedne a legnépesebb osztály, azaz a legalsóbb népréteg szellemi és erkölcsi*

⁴ Jean Bérenger – Kecskeméti Károly: Országgyűlés és parlamenti élet Magyarországon 1608-1918. Napvilág Kiadó, Budapest 2008. 393. o.

⁵ Bérenger–Kecskeméti: i. m. 394. o.

⁶ Csávolszky Lajos: Az árulás története. Világosság Könyvnyomda, Budapest, 1908. 82–86. o.

⁷ Jászi Oszkár, Rácz Gyula, Zsigány Zoltán: A választójog reformja és a magyarság jövője. Deutsch Zsigmond és Társa könyvkereskedése, Budapest 1908. 3. o illetve 81. o.

színvonalára, vagyis abba a kezdetleges állapotba, melyben nem a józan ész, hanem a nyers erő kormányoz.”⁸ Írásában emellett kidolgozott egy választójogra vonatkozó javaslatot is, mely azonban (közvetlenül) kevés figyelmet kapott.

A reform megghiúsulása után az ezt követő években a küzdelem az általános választójogért tovább folytatódott sztrájkokkal, nyilvános gyűlésekkel, tüntetésekkel, a rendőrséggel való összecsapásokkal és viharos képviselőházi jelenetekkel. Megalakult az Általános, Egyenlő, Titkos Választójog Országos Szövetsége, amely függetlenségi, demokratákat, radikálisokat és szocialistákat egyesített.

Számokat és arányokat tekintve Magyarországon 1896-ig választásról választásra csökkent a jogosultak aránya (6,8%-ról 5,6%-ra), miközben közel négymillióval nőtt a lakosság szám, az 1910-es választásokon pedig 1 162 000 fő szavazhatott (6,4% az összlakossághoz viszonyítva), a választók aránya azonban sosem érte el az 1848-as 7,1%-ot. 1869-1910 között a választójoggal rendelkezők száma 260 000-rel emelkedett, miközben hazánk lakossága 18 millió lett. A korabeli Európában a népesség 20-28%-a élhetett a parlamenti választás jogával, Magyarországon csak 6%.⁹

III. A választójogi küzdelem újabb fázisa

1912 elején egyre hevesebbé váltak a választójogi tüntetések. Március 4-én sztrájkjal összekapcsolt nagy tüntetésre került sor, miközben a képviselőházban az ellenzék bevetette az obstrukció fegyverét. Az ellenzékkel való megegyezés sikertelennek látszott. Májusban Kossuth Ferenc törvényjavaslatot nyújtott be, ami az 1905-ös Kristóffy-féle tervezethez képest mérsékeltnek volt mondható, azonban maga mögött tudhatta néhány jelentős párt és politikus támogatását. A javaslat alapján a választók száma több mint a kétszeresére, 2,4 millióra nőtt volna. Lukács László miniszterelnök ellenben visszautasította a javaslatot.¹⁰

Ugyanebben az évben Bernát István egyik tanulmányában az általános választójog bevezetésének következményeit, és működését vizsgálta az Egyesült Államokban, Franciaországban és Németországban. Írása végén így értékelte illetve összegezte tapasztalatait:

„Befejezhetjük tanulmányunkat azzal, hogy az általános és titkos választójognak mint a haladás

⁸ Nagy Miklós: Az általános, egyenlő, titkos választójog és a magyar választójogi reform. Különlenyomat a „Jogállam” X. évfolyamának májusi füzetéből, Ráth Mór Bizománya, Budapest 1911. 6. o.

⁹ Varga Lajos: i. m. 15. o.

¹⁰ Varga Lajos: i. m. 21. o.

*és fejlődés csálhatatlan szerének odaállítása alkalmas lehet a tájékozatlanok félrevezetésére, népgyűlések éljenseinek kisajtolására, de semmiképpen sem olyan állítás, mely az általános választójog alapján álló országok tapasztalataival igazolható lenne.*¹¹

Jóllehet a Nemzeti Munkapárt az 1910-es választások idején még az általános választójog törvénybe iktatását ígérte, ehhez képest a végül elfogadott Tisza-Lukács-törvénytervezet, az 1913. évi XIV. tc. mindössze 1,8 millió embernek juttatott választójogot.¹²

A választók száma 1912-ben az 1874-es törvény szerint valamivel egymillió felett volt; az 1913-as törvény 800 ezerrel több embernek adott választójogot, ámbár a visszalépés a Kristóffy-, és az Andrássy-féle tervezethez képest jelentős volt.¹³

Gróf Szapáry László főrendiházi beszédében a következő bírálatot fogalmazta meg: *„Az általános választójogot, amelyet a jelen törvényjavaslat első paragrafusának első sora proklamál, a többi paragrafus mind a minimumra szállítja le.*”¹⁴ Emellett részletesen elemezte a választójogi szabályozást, annak feltételrendszerét, az általános választójog bevezetésének lehetséges következményeit. Utóbbi az organikus nemzeti fejlődéssel ellentétes, baljóslatú, könnyelmű és helyrehozhatatlan hibának bélyegezte.¹⁵

A választójogot követelő nagygyűlések száma 1913-ra az előző évhez képest csökkent. Két évvel később, 1915-ben Rakovszky István¹⁶ kampányt indított a „hősök választójogáért”, felszámolni kívánva azt az anomáliát, hogy a képviselők megválasztására alkalmatlannak tartották azt a több százezer mozgósított embert, akik négy fronton védelmezték az országot. Ez a kezdeményezés Tiszánál süket fülekre talált, és sem Apponyi Albert, sem Andrássy Gyula nem szánta el magát arra, hogy felülvizsgálja a háború elején elfogadott *„parlamenti békét”*.

Ismét két évre rá, 1917. áprilisban IV. Károly azt kérte Tisza Istvántól, hogy készítse elő a választójog tényleges kiterjesztését. Egy hónappal később, miután nem terjesztett elő megfelelő tervezetet, Tiszának távoznia kellett.¹⁷

Réz Mihály egy, a Magyar Figyelőben, 1917-ben megjelent cikkében a következőket írta: *„Azt mondják: a viszonyok megváltoztak. De mi joggal kérdezzük: mi változott meg azok*

¹¹ *Bernát István: Az általános választójog eredményei.* Kilián Frigyes Utóda Könyvtár Bizománya, Budapest 1912. 109. o.

¹² *Varga Lajos: i. m. 21-22. o.*

¹³ *Bérenger–Kecskeméti: i. m. 395, 408, 409. o.*

¹⁴ Főrendiházi Napló, 1910-1915, II. kötet, 39. ülés, 115. o. https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_FN-1910_02/?pg=0&layout=s (2016.11.25.)

¹⁵ Főrendiházi Napló, 1910-1915, II. kötet, 39. ülés, 116. o. https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_FN-1910_02/?pg=122&layout=s (2016.11.25.)

¹⁶ Rakovszky István (1858–1931), a Katolikus Néppárt vezetője

¹⁷ *Bérenger–Kecskeméti: i. m. 417. o.*

közül a viszonyok közül, amelyek annak idején az egész nemzetet az általános választójog ellenségévé tették. Ezek közül mi változott? ”¹⁸

Még ugyanebben az évben, Vázsonyi Vilmos¹⁹ választójogi tervezetet készített. Előzőleg – hogy biztosítsa a sikert – áttekintést készített Európa és a többi földrész 58 választási törvényéről, egészen az 1917. évi angol törvénytervezetig. A tervezet (amely csaknem 4 millió emberre, a felnőtt lakosság háromnegyedére kiterjesztette volna a választójogot) Tisza István ellenállásán elbukott.

A – felülvizsgált, és végül elfogadott – 1918. évi XVII. törvény a választók számát 2 millió 750 ezerre korlátozta.²⁰

	Választók száma	%-os arány a lakosságszámhoz képest
1874. XXXIII. tc.	820 000	6%
Andrássy-féle tervezet	4 100 000	24%
Kristóffy-féle tervezet	2 050 000	12%
1913. évi XIV. tc.	1 800 000	10%
1918. évi XVII. tc.	2 750 000	15%

A százalékos arány az adott évi népességszámhoz viszonyítva lett kiszámítva. Az adatok becslések.²¹

A már fent említett törvény volt az utolsó elfogadott választójogi törvény a Monarchia fennállása alatt hazánkban, jóllehet valamennyi választást az 1874. évi XXXIII. tc. alapján folytattak le, beleértve az utolsó, 1910-es képviselőházi választást is.

IV. Az általános választójog és Tisza István – okok és végkövetkeztetések

Mivel Tisza István megkerülhetetlen tényező volt a választójogi küzdelmek során, felmerül a kérdés: vajon miért volt hajthatatlan a választójog kérdésében elfoglalt álláspontja tekintetében,

¹⁸ Réz Mihály: A korszellem és a választójog. Magyar Figyelő, 1917/3. sz. Singer és Wolfner Kiadása, Budapest 1917. 73. o.

¹⁹ Vázsonyi Vilmos (1868–1926) igazságügyi, majd választójogügyi miniszter a harmadik Wekerle-kormányban

²⁰ Bérenger-Kecskeméti: i.m. 418-419. o.

²¹ Vö. Boros Zsuzsanna – Szabó Dániel: Parlamentarizmus Magyarországon 1867-1944. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest 2008. 142. o. 5. sz. táblázat

s egyúttal miért nem került „bevezetésre” az általános választójog hazánkban a dualizmus idején?

Tisza István álláspontját - pragmatikus államférfi lévén - az általános választójog bevezetésének lehetséges következményei szabták meg. A választásra jogosultak számának lényeges emelkedése és a titkos szavazás a vidéki körzetekben megváltoztathatta a parlamenti erőviszonyokat, és veszélyeztethette volna az úniót Ausztriával, mivel a függetlenségi eszmék számíthattak a magyarok többségének támogatására. Tiszának meggyőződése volt, hogy Magyarország integritása csak a Monarchia keretében tartható fenn. A Habsburg védernyő nélkül azonban az országnak semmi esélye nem lett volna a történelmi határok közötti fennmaradásra, kisebbségeinek követeléseivel és a szomszédos államok irredentizmusával szemben. Ez a tökéletesen elképzelhető kétfelvonasos forgatókönyv (először elválás Ausztriától, majd felosztás) tette Tiszát „hajlíthatatlanná”.²²

Mindemellett Tisza István egy 1912-ben született írásában nemzetközi összehasonlításban is megvizsgálta az általános választójog kérdését, s így összegzett: *„Széles e világon jelentékeny haladás mutatkozik a valódi demokrácia felé. Fejlődik a népek egyetemének anyagi, szellemi és erkölcsi ereje. Hatalmas léptekkel közelednek a művelt nemzetek az általános vagyonosodás és műveltség azon fokához, amely megvalósíthatóvá teszi a politikai értelemben vett nemzeti demokráciát. Közeledünk ehhez az ideálhoz, de sehol nem értük még el azt s a valóban általános szavazatjognak elhamarkodott megvalósítása mindenütt, kivétel nélkül megbosszulta magát.”*²³

A Vázsonyi-féle tervezet „bukása” (és az 1918. évi XVII. törvény létrejötte) kapcsán a Bérenger-Kecskeméti szerzőpáros ugyanakkor megjegyzi, hogy ebben a helyzetben, amikor a háború a végéhez közeledett, a vereség pedig előre látható volt, mikor a katonák, a hátszág és minden magyarországi nemzetiség támogatta az általános választójogot *„Tisza István görcsös ellenállásának semmilyen ésszerű indoka nem volt.”* Jóllehet *„1916 után (...) választás esetén – akár korlátozott, akár kibővített választójog mellett – a Nemzeti Munkapárt elvesztette volna többségét.”* Ehhez azonban akarat és bátorság kellett volna: az országgyűlés felosztása és választások kiírása. *„Ezt a kockázatot sem a király, sem Wekerle nem szándékozott vállalni (...).”*²⁴ Így a képviselőház voltaképpen Tisza Istvánnak engedelmeskedett egészen 1918.

²² Bérenger–Kecskeméti: i.m. 409-410. o.

²³ Gróf Tisza István összes munkái. I. kötet, Magyar Tudományos Akadémia, Franklin Kiadó, Budapest 1923. 217. o. http://mtdportal.extra.hu/books/tisza_istvan_osszes_1.pdf (2016.11.25.)

²⁴ Bérenger–Kecskeméti: i. m. 419. o.

október 17-ig.

Konklúzióként végső soron levonható, hogy az általános választójog megszavazása - akárcsak 1918-ban - valószínűleg javított volna Magyarország helyzetén jövőbeni tárgyalófélként a győztesek előtt, de nem lett volna elégséges az ország feldarabolásának megakadályozásához. A wilsoni pontok, majd az elnök 1918. február 11-i üzenete meghatározta a területi rendezés elveit, ami a Monarchiát illetően az új csehszlovák, román, lengyel, és jugoszláv entitásokra épült. A magyar politikai és értelmiségi elit pedig – mindkét oldalon – mélyen kötődött a történelmi joghoz, és a Szent Korona országainak integritásához, ennek okán érdemi előkészület sem volt, amely lehetővé tette volna a kiütkeresést a nemzetiségekkel egyetértésben, leszámítva Jászi Oszkár Dunai Konföderáció tervét, amelyet az utolsó pillanatokban feltámasztott és korszerűsített, és amelyre a tárgyalópartnerek úgy tekintettek, mint egyfajta álcára, hogy a magyarok megőrizhessék politikai fennhatóságukat. A Monarchia területét egymás között felosztó új államok alapítói sem dolgoztak ki ésszerű terveket a közép-európai térség átszervezésére, céljuk leginkább a lehető legtöbb terület megszerzése volt, hogy „*saját nemzetük szupremáciája alatt hozzanak létre nemzetinek nevezett többnemzetiségű államokat*”.²⁵

V. Befejezés

Munkámban röviden igyekeztem bemutatni a választójogi szabályozást, és az általános választójog problémáját a dualizmus kori Magyarországon. Törekedtem rá, – ha csak nagy vonalakban is –, hogy szemléltessem, milyen meghatározó jelentőségű probléma volt az általános választójog kérdése az említett időszakban, mennyi vita és konfliktus övezte, mely jól látható nem csak a történelmi eseményekből, hanem a korabeli szerzők írásaiból, vitáiból, folyóiratokból és műveiből, valamint a képviselőházi és a főrendiházi naplóból, továbbá jelenkori történelmi munkákból.

²⁵ *Bérenger–Kecskeméti*: i. m. 419–421. o. Jászi Oszkár tervzetét, mivel érdemben nem befolyásolta az eseményeket, nem részletezem.